

Związki składniowe liczebnika z rzeczownikiem. Zasady poprawnościowe

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film](#)
- [Gra edukacyjna](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Wielki słownik poprawnej polszczyzny*, red. A. Markowski, Warszawa 2004, s. 1604.

Związki składniowe liczebnika z rzeczownikiem. Zasady poprawnościowe

Liczebniki to klasa niejednorodna zarówno pod względem odmiany, jak i pod względem składni. Wiele zależy od rodzaju rzeczownika, z którym liczebnik się łączy: *trzej* może się łączyć wyłącznie z rodzajem męskim osobowym w mianowniku (*trzej chłopcy*), również mianownikowe *trzech* – tak samo (*trzech chłopców*), ale już *trzy* – z rodzajami męskim nieosobowym, żeńskim oraz większością nijakich (*trzy kobiety, psy, stoły, słońca*), a liczebnik zbiorowy *troje* – z nijakimi na *-ę* (*troje szczeniąt*) lub z rzeczownikami użytymi na określenie grup niejednorodnych pod względem płci (*troje studentów, troje ludzi*).

Już na tak podstawowym poziomie widać, że liczebnik polski może sprawiać kłopot, zwłaszcza jeśli dana osoba uczy się języka polskiego jako obcego. Co więcej, sprawa jest tak skomplikowana, że nawet językoznawcy spierają się o poprawność niektórych konstrukcji z liczebnikiem, zwłaszcza wielowyrazowych.

Twoje cele

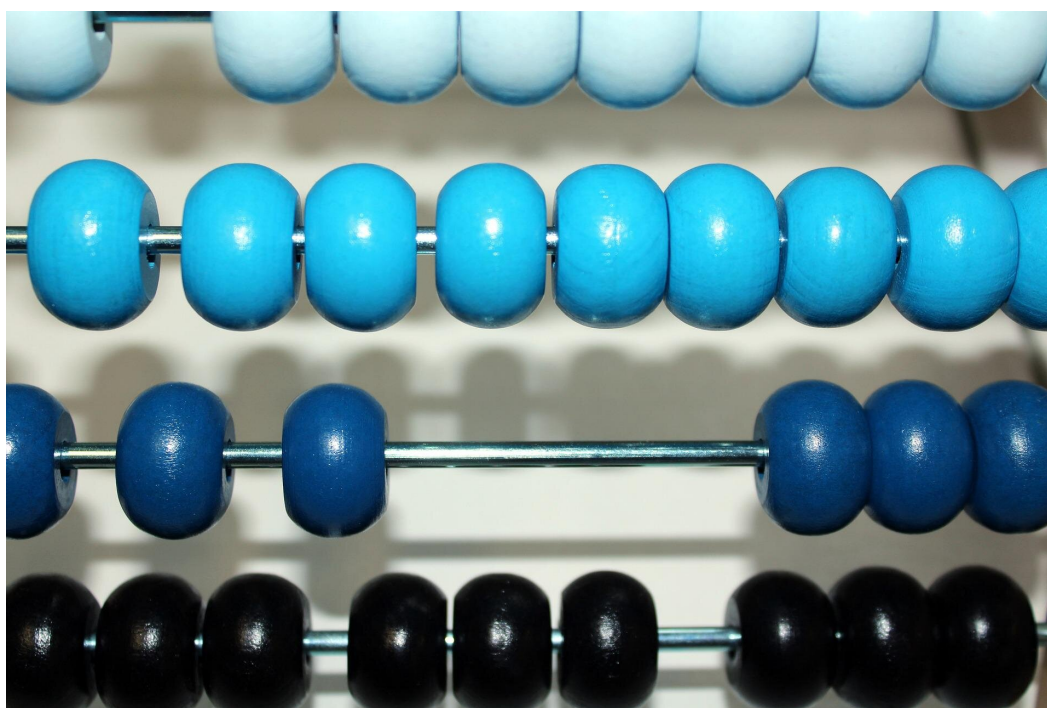
- Poznasz zasady rządzące składnią liczebnika.
- Opanujesz poprawne używanie liczebników w co trudniejszych kontekstach składniowych.
- Rozwiążesz quiz sprawdzający twoją wiedzę o odmianie i składni liczebnika.

Przeczytaj

Liczebniki główne

Liczebniki główne tworzą albo związki zgody, albo związki rzędu. Obowiązują tu następujące reguły:

- liczebniki 2–4 lub takie, których jedności wynoszą 2–4, tworzą **związki zgody**: *Czy cztery koty mogą jeść z jednej miseczki?; Do końca lekcji zostały trzydzieści dwie minuty*;
- Liczebniki 1 (lub mające w rzędzie jedności 1) oraz od 5 wzwyż (5–21, 15–31, 25–41 itd.) tworzą **związki rzędu** oraz łączą się z orzeczeniem w formie czasownika liczby pojedynczej, prócz tego w czasie przeszłym i trybie przypuszczającym czasownik przybiera formę nijaką: *Osiem godzin minęło jak z bicia strzelił; Z konta zniknęło nagle trzysta czterdzieści jeden złotych; Na koncercie zagra czternaście gwiazd*.

Źródło: pixabay, domena publiczna.

Liczebniki zbiorowe, nieokreślone typu *kilkoro* i liczebnik *oboje*

Liczebniki zbiorowe, takie jak np. *dwoje*, *siedemdziesięcioro pięcioro*, *dwanaścioro*, a także nieokreślone typu *kilkoro*, wymagają:

- albo rzeczownika rodzaju nijakiego oznaczającego istoty młode, przy czym są to rzeczowniki prawie wyłącznie te, które w mianowniku kończą się na -ę: *kocię*, *źrebię* (ale też: *dziecko*);

- albo rzeczownika/zaimka oznaczającego zbiory osób będących przedstawicielami różnych płci;
- albo niektórych rzeczowników mających tylko liczbę mnogą, np. skrzypce, drzwi.

Takie rzeczowniki/zaimki w większości przypadków łączą się z liczebnikiem w **związku rządu**, przyjmując formę dopełniacza liczby mnogiej: *dwoje dzieci, siedemdziesięcioro pięcioro osób, kilkanaścioro pracowników*. Jeśli związek taki jest podmiotem, orzeczenie przyjmuje formę liczby pojedynczej, a w czasie przeszłym i trybie przypuszczającym formę liczby pojedynczej rodzaju nijakiego: *Na podwórku bawiło się dwoje dzieci, Na spotkanie przyszło siedemdziesięcioro pięcioro osób, W ciągu zaledwie tygodnia kilkanaścioro osób straciło pracę w tej firmie*.

Zapamiętaj!

Opisana wyżej składnia jest uznawana za typową dla liczebnika, co oznacza, że stosunkowo najwięcej liczebników tworzy związki składniowe z rzeczownikiem w dopełniaczu i czasownikiem w liczbie pojedynczej rodzaju nijakiego.

Jeśli idzie o **związki zgody**, liczebniki zbiorowe wchodzi w nie wtedy, gdy występują z rzeczownikiem w celowniku i miejscowniku: *Przyglądam się dwojgu żrebiętom; Myślę o tych kilkanaścioru zwolnionych pracownikach*. Wiesz już, że tak samo jest z liczebnikami głównymi, z tym że liczebniki główne wchodzi w związki zgody także w narzędniku, a zatem: *Poszedłem do sklepu z czternastoma złotymi* (liczebnik główny) : *Rozmawiałem dziś z trojgiem rodzeństwa* (liczebnik zbiorowy).

Względnie tak samo jest z liczebnikiem *oboje*: *Oboje kociąt podbiegło do swej pani*, wyjątkiem jest połączenie tego liczebnika z rzeczownikami typu *rodzice* – w tym przypadku formy uzgadniają się do tego rzeczownika: *Na wywiadówkę przyszli oboje rodzice* (nie: *Na wywiadówkę przyszło oboje rodziców*).

Liczebniki ułamkowe

Tej grupy liczebników używa się zwykle dla określenia części obiektu – wówczas określenie rzeczownikowe przyjmuje liczbę pojedynczą: *pół tygodnia* – lub części zbioru obiektów – wówczas określenie jest w liczbie mnogiej: *jedna trzecia zainteresowanych*. Zostały mi do napisania około dwie trzecie rozprawki. Nieco bardziej skomplikowana jest kwestia przydawki takiego liczebnika:

“ Wielki słownik poprawnej polszczyzny

Przydawki liczebników ułamkowych mają zawsze formę r.n. (*Spędzili u nich całe pół dnia*). Orzeczenie występuje na ogół w lp, w czasie przeszłym i w trybie warunkowym w rodzaju nijakim. Dopuszczalna

jest forma lm orzeczenia przy ułamkach złożonych m.in.
z liczebników głównych dwa, trzy, cztery, np. *Trzy czwarte maturzystów wybrało (albo wybrały), pierwszy temat.*

Źródło: *Wielki słownik poprawnej polszczyzny*, red. A. Markowski, Warszawa 2004, s. 1604.

Kiedy zaś mamy do czynienia z liczebnikami wielowyrazowymi, składającymi się z liczebnika głównego i ułamka, należy pamiętać, że:

“ **Wielki słownik poprawnej polszczyzny**

[...] o formie składniowej określenia rzeczownikowego decyduje człon ułamkowy, nie zaś – liczebnik główny, np. *Przyniosłam dwa i trzy czwarte kilograma truskawek* (nie: ...*dwa i trzy czwarte kilogramy*); *Przebywał na placówce tylko trzy i pół miesiąca* (nie: *trzy i pół miesiące*); *Samolot spóźnił się aż sześć i pół godziny* (nie: *sześć i pół godzin*). Wyjątkami są połączenia z rzeczownikiem *raz*, w których dostosowuje on swoją formę do liczebnika głównego, np. *Zbudowaliśmy werandę trzy i pół razy* (nie: *raza*) *szybciej niż nasi rodzice.*

Źródło: *Wielki słownik poprawnej polszczyzny*, red. A. Markowski, Warszawa 2004, s. 1604.

Źródło: Englishsquare sp. z o. o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Słownik

związek zgody

połączenie wyrazów określającego i określanego, w którym wyrazy te uzgadniają swoje kategorie gramatyczne, rodzaj, liczbę, przypadek, np. *dobra osoba* – przydawka *dobra* ma ten sam rodzaj i liczbę co podmiot przez nią określany *osoba*;

związek rzędu

połączenie wyrazów, w którym różnią się one kategoriami gramatycznymi, a jeden narzuca drugiemu określone kategorie, np. *napisałam rozprawkę* – orzeczenie *napisałam* narzuca formę biernika dopełnieniu *rozprawka* (ujmując prościej: czasownik *napisać* rządzi biernikiem – co oznacza, że wymaga od swojego dopełnienia formy biernika)

Film

Polecenie 1

Zapoznaj się ze wykładem. Podaj najważniejsze zasady łączenia liczebników z rzeczownikami. Wyjaśnij, od czego zależy wybór formy liczebnika?

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DikywMsWN>

Film opowiada o związkach składniowych rzeczownika z liczebnikiem.

Polecenie 2

Przedstaw różnicę między związkiem rzędu a związkiem zgody w kontekście relacji gramatycznej liczebników zbiorowych i rzeczowników.

Polecenie 3

Wyjaśnij, czym jest liczebnik ułamkowy i jakiego przypadku wymaga rzeczownik użyty wraz z nim. Czy występują tutaj wyjątki?

Ćwiczenie 1

Przyporządkuj liczebniki do ich typów.

liczebniki porządkowe

liczebniki ułamkowe

liczebniki główne

liczebniki zbiorowe

pięcioro

pięćdziesiąt dwa

ćwierć

czworo

troje

sto

szósty

piąty

dwa

siedemdziesiąty

trzy

pół

setny

Ćwiczenie 2

Zaznacz właściwy zapis słowny 2019 roku.

☐ dwutysięczno-dziewiętnasty

☐ dwutysięczny dziewiętnasty

☐ dwa tysiące dziewiętnasty

Ćwiczenie 3

Zaznacz te wypadki, gdzie jeden pełni funkcję liczebnika.

☐ Jeszcze jedna szarlotka nie zaszkodzi.

☐ Zabiorę cię w jedno miejsce.

☐ „Jeden pierścień, by wszystkimi rządzić.”

☐ Alicja ma tylko jedno pudełko ptasiego mleczka.

☐ Była tu jedna pani.

☐ A, taki jeden, na pewno go znasz.

Ćwiczenie 4

Zaznacz, do jakiej kategorii pierwotnie należały obecne liczebniki *pięć*, *sześć* itd.

☐ rzeczowników

☐ przymiotników

☐ partykuł

☐ zaimków

Gra edukacyjna

Polecenie 1

Rozwiąż interaktywny quiz i sprawdź swoją wiedzę na temat liczebnika. Na odpowiedź na wszystkie pytania masz 10 minut. Jeżeli zdarzyło ci się popełnić błąd, po zakończonym teście sprawdź, które odpowiedzi są nieprawidłowe, i spróbuj jeszcze raz. Uwaga! Niektóre pytania na poziomie łatwym mają więcej niż jedną prawidłową odpowiedź.

Test

Sprawdź swoją wiedzę na temat liczebnika, biorąc udział w grze.

Poziom
trudności:

łatwy

Limit czasu:

10 min

Twój ostatni
wynik:

-

Uruchom

Polecenie 2

Dla nauczyciela

Autor: Maria Gniłka-Somerlik

Przedmiot: Język polski

Temat: Związki składniowe liczebnika z rzeczownikiem. Zasady poprawnościowe

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

- 1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;
- 2) rozumie zróżnicowanie składniowe zdań wielokrotnie złożonych, rozpoznaje ich funkcje w tekście i wykorzystuje je w budowie wypowiedzi o różnym charakterze;
- 3) rozpoznaje argumentacyjny charakter różnych konstrukcji składniowych i ich funkcje w tekście; wykorzystuje je w budowie własnych wypowiedzi;
- 4) rozumie rolę szyku wyrazów w zdaniu oraz określa rolę jego przekształceń w budowaniu znaczenia wypowiedzi.

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

- 1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowników;

- 2) wykorzystuje składniowo-znaczeniowy charakter interpunkcji do uwypuklenia sensów redagowanego przez siebie tekstu;

Zakres rozszerzony

Teksty polecane do samokształcenia

- 7) Formy i normy, czyli poprawna polszczyzna w praktyce, red. Katarzyna Kłosińska;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne. Uczeń:

- przedstawia różnicę między związkiem rządu a związkiem zgody w relacji gramatycznej liczebnika i rzeczownika;
- wyjaśnia najważniejsze zasady poprawnej odmiany liczebników i rzeczowników;
- wskazuje na odstępstwa od zasad i wyjątki w sytuacji odmiany liczebników i rzeczowników i uzasadnia je;
- odmienia różne typy liczebników i towarzyszących im rzeczowników.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- pogadanka heurystyczna.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Faza wprowadzająca

Nauczyciel rozpoczyna lekcję od pytania: *który obecnie mamy rok?* Następnie weryfikuje poprawną odpowiedź i wyjaśnia, że w najprostszych sytuacjach często stosujemy niepoprawne formy. Najczęściej dotyczy to związków liczebników z rzeczownikami, które będą tematem zajęć.

Nauczyciel prezentuje uczniom „Wprowadzenie” do lekcji, jej cele i zapisuje temat na tablicy.

Faza realizacyjna

Uczniowie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj”, w tym z różnicą między związkiem zgody a związkiem rzędu w przypadku składniowych związków liczebnika z rzeczownikiem. Następnie przystępują do wykonania ćwiczeń w sekcji: „Film edukacyjny”, a dopiero po ogólnoklasowej weryfikacji odpowiedzi, zapoznają się z filmem edukacyjnym z udziałem dr Agaty Hąci. Po wysłuchaniu wykładu wykonują przyporządkowane do multimedium polecenia.

Faza podsumowująca

Uczniowie przystępują do rozwiązywania quizu w sekcji „Gra edukacyjna”. Po omówieniu wyników z nauczycielem, uczniowie mogą wykonać jeszcze jedno ćwiczenie:

Proszę zapisać słownie właściwe liczebniki, a wyrazy podane w nawiasach zastowwać w odpowiedniej formie.

Spośród 1852 osób, które brały udział w konkursie, tylko 22 udało się dostać do finału (czworo zawodnicy) zabrakło po 2,5 (punkt), a (dwoje) – po 4 (punkt). Oboje (pechowiec, pochodzić) z Poznania. Pani Maria, na którą liczyło (3,5-tysięczne) grono widzów, miała pecha – potrafiła powiedzieć wszystko o 2342 (aktor) z Hollywood, lecz nie wiedziała nic o Gustawie Holoubku. Przez to zdobyła o 3 (procent) punktów mniej niż sądziła. Takie przykre niespodzianki przydarzały się też (szereg, inne osoby). Pan Jarosław wyliczył sobie przed konkursem, że uzyska co najmniej 180,5 (punkt), co odpowiadałoby 77 (procent) testu. Tymczasem zamiast spodziewanych pytań o najnowsze osiągnięcia techniki, dostał pytania dotyczące swojej rodziny. Był tak tym zaskoczony, że zapomniał opowiedzieć o (swoje 4 dzieci). Nie pamiętał też, że przed 35 (lata) oświadczył się żonie w sylwestra, parę minut przed (wpół do, dwunasta). ze zdenerwowania powiedział o (szereg, niepotrzebne rzeczy) i w sumie mówił 2,5 (raz) dłużej, niż powinien był. Dostał za to 15,5 (punkt karny), więc mógł już przestać marzyć o 77 (procent). Uzyskał jedynie 33 (procent), ale cóż można zrobić z 33 (procent)? Pani Mirosława była pewna, że będzie opowiadać o historii. Ten temat przecież wylosowała przed 1,5 (miesiąc) w eliminacjach. Tymczasem kazano jej wyszukać wady w 33 (sanie), opowiadać o 10 (skrzypcach) i przyglądać się 12 (zabytkowe drzwi), aby później o nich opowiadać. Nie udało jej się więc zdobyć 80,5 (procent) punktów, a taka liczba była potrzebna, by przejść do następnego etapu.

Formy i normy, red. K. Kłosińska, Warszawa 2014, 67.

Odpowiedzi:

- tysiąca ośmiuset pięćdziesięciu dwóch
- dwudziestu dwóm I dwudziestu dwu /dwudziestu dwom
- Czworgu zawodnikom
- dwa i pół punktu

- dwojgu
- cztery punkty
- Oboje pechowców pochodziło
- trzyipółtysięczne
- dwóch tysiącach trzystu czterdziestu dwóch / dwóch tysiącach trzystu czterdziestu dwu / dwóch tysiącach trzystu czterdzieściorgu dwóch / dwóch tysiącach trzystu czterdzieściorgu dwu
- trzy procent
- szeregowi innych osób
- sto osiemdziesiąt i pół punktu
- siedemdziesięciu siedmiu procentom
- swoich czworgu dzieciach
- trzydziestoma pięcioma laty
- przed wpół do dwunastej
- szeregu niepotrzebnych rzeczy
- dwa i pół razy
- piętnaście i pół punktu karnego
- siedemdziesięciu siedmiu procentach
- trzydzieści trzy procent
- trzydziestoma trzema procentami
- przed półtora miesiąca
- trzydzieściorgu sześciorgu saniach
- dziesięciorgu skrzypcach
- dwanaściorgu zabytkowym drzwiom
- osiemdziesięciu i pół procent punktów

Materiały dodatkowe:

- Danuta Buttler, Halina Kurkowska, Halina Satkiewicz, *Kultura języka polskiego: zagadnienia poprawności gramatycznej*, Warszawa 1973.
- Stanisław Mędak, *Liczebnik też się liczy. Gramatyka liczebnika z ćwiczeniami: poziom średni ogólny*, Kraków 2004.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Film” jako inspirację do przygotowania własnej prezentacji multimedialnej.